

«مقاله پژوهشی»

اثربخشی آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی درسی چندبعدی بر مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای حین بازی کودکان پیش‌دبستانی شهر بهشهر

مریم عمویی¹، حسن عبدالله‌زاده^{2*}

1. کارشناس ارشد، گروه روان‌شناسی، واحد بندرگز، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرگز، ایران

2. استادیار، گروه روان‌شناسی، دانشگاه پیام نور

تاریخ دریافت: 1399/12/15 تاریخ پذیرش: 1400/09/28

The Effectiveness of Multidimensional Lesson Planning based Education on Social Skills and Playful Behaviors of Preschool Children in Behshahr

M. Amouei¹, H. Abdollahzadeh^{2*}

1. M.A., Department of Psychology, Bandar Gaz Branch, Islamic Azad University, Bandar Gaz, Iran

2. Assistant Professor, Department of Psychology, Payame Noor University

Received: 2020/03/05 Accepted: 2021/12/19

Abstract

The aim of this study was to investigate the effectiveness of education based on multidimensional lesson planning on social skills and play behaviors of preschool children in Behshahr. The research method was quasi-experimental with a pre-test, post-test design with a control group. 30 students (14 girls and 16 boys) from pre-school students of Behshahr Rainbow Kindergarten in the academic year 1398 were selected by convenience sampling method and Randomly assigned to the control and experimental groups (15 subjects in each group). The instruments used were the Social Skills Questionnaire Gersham and Elliott (1999) and the Preschool Children Behavior Questionnaire Copple and Robin (1998). The experimental group received a multidimensional curriculum (based on "our land" learning package and with emphasis on rock and mountain project and soil project) in 16 sessions twice a week for 2 months. This training was not provided for the members of the control group. Univariate and multivariate analysis of covariance were used for analyzing the data. The results showed that education based on multidimensional lesson planning is effective on social skills and play behaviors of preschool children. The results also showed that multidimensional planning-based education caused 89.5% change in social skills scores and 80.2% change in preschool behaviors scores. Due to the positive effect of multidimensional lesson planning on social skills and behaviors during children's play, it is suggested suitable conditions for access of all children in preschool educational centers to these skills is provided.

Keywords

Multidimensional Lesson Planning, Social Skills, Playful Behaviors

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی درسی چندبعدی بر مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای حین بازی کودکان پیش‌دبستانی شهر بهشهر انجام شد. روش پژوهش از نوع نیمه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل بود. 30 دانش‌آموز (14 دختر و 16 پسر) از دانش‌آموزان پیش‌دبستانی مهد کودک رنگین کمان شهر بهشهر در سال تحصیلی 1398 به روش در دسترس به‌عنوان نمونه انتخاب شدند و به‌صورت گمارش تصادفی در دو گروه گواه و آزمایشی (هرکدام 15 نفر) قرار گرفتند. ابزارهای مورد استفاده، پرسش‌نامه مهارت‌های اجتماعی گرشام و الیوت (1999) و رفتار کودکان پیش‌دبستانی در بازی کوبلن و رابین (1998) بود. گروه آزمایش برنامه درسی چندبعدی را (بر اساس بسته یادگیری زمین ما و آنچه در آن است با تأکید بر پروژه سنگ و کوه و پروژه خاک) طی 16 جلسه 2 بار در هفته به مدت 2 ماه دریافت کردند. برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل کوواریانس تک‌متغیری و چندمتغیری استفاده شد. نتایج نشان داد آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی درسی چندبعدی در مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای حین بازی کودکان پیش‌دبستانی تأثیر دارد. همچنین نتایج نشان داد آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی باعث 89/5% تغییر در نمره‌های مهارت‌های اجتماعی و 80/2% تغییر نمره‌های رفتارهای حین بازی کودکان پیش‌دبستانی گردیده است. پیشنهاد می‌شود با توجه به اثربخشی برنامه‌ریزی درسی چندبعدی بر مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای حین بازی کودکان، بستری مناسب برای دسترسی آموزش همگانی آن در مراکز آموزشی پیش‌دبستانی ایجاد شود.

واژه‌های کلیدی

برنامه‌ریزی درسی چندبعدی، مهارت‌های اجتماعی، رفتارهای حین بازی

مقدمه

آموزش کودکان در سال‌های اولیه زندگی از اهمیت خاصی برخوردار است. آموزش از طریق بازی یکی از روش‌های مهم یادگیری به شمار می‌آید و به کودکان یاد می‌دهد که چگونه خود را برای روبه‌رو شدن با مشکلات آینده و حل آنها آماده سازند. یادگیری از طریق بازی یک اصطلاح معمول در جهان آموزش دوره پیش‌دبستانی و به‌عنوان یک اصل فراگیر برای کار با کودکان مطرح می‌شود (اسماعیلی، صیدی نژاد و مسعودنیا، 1400). کودکان از طریق بازی با جهان اطراف آشنایی پیدا می‌کنند و بین واقعیت و تخیل تفاوت قائل می‌شوند و توانایی‌های خود را به‌خوبی درک می‌کنند (جعفری، 1393). بازی شرایط لازم را برای رشد، بالندگی و یادگیری همراه با لذت در کودک فراهم می‌کند (کردی و ذوقی گنج‌علی خانی، 1395). کودک در بازی‌های خود به‌عنوان وسیله‌ای طبیعی عواطف و احساسات، ترس‌ها و تردیدهای خود را بیان می‌دارد (آقاجانی، جبارف و مشفق، 1393). بیان حالات درونی خود وسیله‌ای برای برقراری ارتباط واقعی کودک با دنیای بیرونی است (ساجاد¹، 2015). کودکان به کمک بازی با رنگ‌های مختلف، اشکال گوناگون و جهت‌های متفاوت آشنا می‌شوند و تجارب ارزنده‌ای به دست می‌آورند. در حین بازی نیز مطالب آموختنی را بدون فشار و با میل و رغبت فرامی‌گیرند و از طریق بازی رشد شخصیت، سلامت و اجتماعی شدن آنها تحقق می‌یابد (هوشینا، هوری، جیانوپولو و سیگایا²، 2017). بازی می‌تواند بیش از یک سرگرمی ساده باشد و در درمان کودکانی که گرفتار مشکلات اجتماعی و رفتاری هستند، مفید باشد. بازی امنیت عاطفی و حمایتی کودک را فراهم می‌سازد (مرادی کاوانی، 1400) و به کمک آن می‌توان به معالجه کودکانی که ناسازگاری‌های رفتاری و عاطفی دارند نیز پرداخت (مورا، سبیل و نیل³، 2018). کودکان در بازی، نیازهای خود را مطرح می‌کنند تا به تخلیه روانی برسند که این امر کاهش آسیب‌پذیری کودکان را به ارمغان می‌آورد (افلاکی فرد و نائینی داورانی، 1396). بازی عواطف و احساسات کودک را بیدار می‌کند، در تقویت جسم و روان او

تأثیر زیادی دارد (ملیسا، دروسیر و جیمز⁴، 2019) و او را به سوی زندگی اجتماعی و قبول مسئولیت‌ها راهنمایی می‌کند و محیطی برای کودک مهیا می‌کند تا به تمرین مهارت‌های اجتماعی خود بپردازد (فتح آبادی، رضایی و شریفی درآمدی، پرویز، 1399). بازی‌ها رفتارهای اجتماعی مثبت را افزایش می‌دهند (دنيس و استوکال⁵، 2014). مشارکت کودکان در فعالیت‌های گروهی و بازی با همسالان، موجب رشد اجتماعی آنان می‌شود (ترن، بیگز، ترن، سیپسون، دی-ملو و هانجی⁶، 2014) و دانش‌آموز را قادر می‌سازد که روابط اجتماعی مثبت و مفیدی را آغاز و حفظ کند (ویبروسکی، متیوزوکیستانتاس⁷، 2017).

ضرورت دستیابی همه کودکان به زنجیره‌ای از مهارت‌های اجتماعی جهت دستیابی صحیح و مناسب به اهدافشان در سنین مختلف بر کسی پوشیده نیست (صانعی و رئیسون، 1399). در عصری که فرزندان ما با انفجار دانش و اطلاعات و دسترسی به شبکه‌های مختلف ارتباطی مواجه هستند (منتظری، 1399)، نقش خانواده در اجتماعی کردن فرزندان با افزایش سن کودک و ورود به جمع همسالان و محیط‌های دیگر کمرنگ‌تر از گذشته شده و این وظیفه مهم تا حد زیادی به مراکز آموزشی واگذار شده است (سیمن و کوچیت⁸، 2010). از آنجا که پیش‌دستانی اولین تجربه آموزشی کودک محسوب می‌شود، پرداختن به مهارت‌های اجتماعی او در این دوره از اهمیت بسزایی برخوردار است (جنگی، افروز، اسدزاده و دلاور، 1399). دوران اولیه کودکی زمانی بسیار غنی برای یادگیری‌های اجتماعی است و این سرآغازی است که با شرایط صحیح، کودکان را آماده کنیم تا توانایی‌های بالقوه خود را شناسایی کنند و به‌عنوان افراد بالغ در جامعه نقش‌های سودمندی بر عهده بگیرند (مهرجو، نخعی، نوروزی و نوربان، 1400). کودکانی که سطح مهارت‌های اجتماعی آنان پایین است، در معرض آسیب‌های عاطفی اجتماعی و عملکرد تحصیلی ضعیف قرار دارند (هالودپیرنا⁹، 2017). پس با این شرایط خانواده و نظام آموزشی باید برنامه‌ریزی آموزشی منظم و سازمان‌یافته‌ای

4. Melissa, DeRosier & James

5. Dennis & Stockall

6. Tran, Biggs, Tran, Simpson, de Mello & Hanieh

7. Wibrowski, Matthews & Kitsantas

8. Cimen & Kocyigit

9. Hall & DiPerna

1. Sajjad

2. Hoshina, Horie, Giannopulu & Sugaya

3. Mora, Sebillle, Neill

کل و در هر بعد از برنامه) از چیره شدن روحیه عزت و بی‌تحرکی در کودکی و بی‌تفاوتی در سنین بالاتر در مواجهه با دنیای پیچیده و در حال تحول، جلوگیری می‌شود (بازرگان، 1394). در واقع آنچه برانگیزاننده شوق کودک به یادگیری است، نفس مطالبی نیست که به او ارائه می‌دهیم، بلکه توانایی و کنشی است که این مطالب به او می‌دهد تا از عهده انجام کاری برآید یا مسئله‌ای از مسائل ذهنی و عملی خود را حل کند و شادی و عزت نفس حاصل از آن، نقطه شروع تلاش، کوشش و رضایت او باشد. همچنین در بستر مناسب این روش می‌تواند عامل کنترل و درمان کودکان از آسیب‌های روان‌شناختی چون اضطراب و افسردگی باشد (خرمی، 1396). تحقیقات نشان داده است که برنامه‌ریزی چندبعدی در محور زیبایی‌شناسی (اصلائی سجهوردی، 1394)؛ در محور عناصر برنامه درسی (فتح الهی، 1392)؛ در محور مبنای روان‌شناختی (هدایتی، 1397)؛ در محور زیست‌محیطی (پور معصوم، 1394) و (نظمی، 1392)؛ در محور مهارت‌های اجتماعی (بازرگان 1394 و خرمی، 1396)؛ در محور مطالعات تطبیقی (محمدی، 1393) و (صفری، 1391) اثر معناداری داشته است. با توجه به تأثیر غیرقابل انکار آموزش و پرورش پیش از دبستان بر بروز یا جلوگیری از پرورش توانایی‌ها و استعداد‌های کودکان و نیز با توجه به نوین بودن برنامه‌ریزی چندبعدی و این‌که بسته آموزش و پرورش تابع این برنامه‌ریزی‌ها در این دوران مورد استفاده قرار می‌گیرد (یوسفی، 1390). باید بررسی نمود که تا چه میزان آموزش بر اساس این نوع برنامه‌ریزی نسبت به سایر برنامه‌ریزی‌ها و روش‌های مربوط به آنها توانسته است مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای حین بازی را در کودکان تقویت کند یا اینکه مانع افزایش و شکل‌گیری مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای حین بازی شود. از طرف دیگر و با توجه به اینکه اهمیت آموزش و پرورش پیش از دبستان در کیفیت‌بخشی به زندگی کودکان و تأثیر آن در کلیه ابعاد جسمی و روانی، طبق پژوهش‌های بسیاری به اثبات رسیده است، هنوز شاهد نوعی ساده‌انگاری و کوچک شمردن فضای یادگیری کودکان هستیم (خوشبخت، 1390)؛ و موضوع محوری حاکم بر نظام آموزشی ما و تصور اینکه محتوای مورد نیاز کودکان ساده است و اهمیت آن به اندازه دوره‌های تحصیلی بعدی نیست؛ آموزش‌های کودکان را محدود به محتوایی ساده یا فعالیت‌هایی پراکنده و سلیقه‌ای،

برای آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان فراهم کنند (صفری، حسونند، فیاض و بازگان، 1394).

امروزه با توجه به پیچیدگی‌های جوامع و بروز ناهنجاری‌های روانی و رفتاری در بین کودکان و نوجوانان لزوم پرداختن به فرایندهای اجتماعی و ارائه راهبردهای صحیح برای تقویت و شکوفایی این پدیده بیش از پیش احساس می‌شود. برای ایجاد مهارت‌های اجتماعی، نیازمند آموزش رسمی این مهارت‌ها به کودکان هستیم (یاسمی، کیان و گرمای‌پور، 1394). هر فرد در جامعه برای رسیدن به اهداف و ارضای امیال و خواسته‌های خود باید رفتار اجتماعی مناسب و شیوه ارتباط صحیح با دیگران را بیاموزد و خود را با جامعه هماهنگ و سازگار سازد. این امر جز با شناخت و درون‌سازی آگاهانه بهنجارها، ارزش‌ها، آداب و رسوم، اصول و قوانین جامعه و کسب مهارت‌های اجتماعی میسر نیست. همکاری، مشارکت با دیگران، کمک کردن، آغازگر رابطه بودن، تشکر و قدردانی کردن، مثال‌هایی از این نوع رفتارها هستند. یادگیری این نوع رفتارها و ایجاد رابطه موفق با دیگران، از مهم‌ترین دستاوردهای دوران کودکی است (پلومر¹، 1391). یکی از برنامه‌های آموزشی که می‌تواند همه این خصوصیات را دارا باشد برنامه‌ریزی چندبعدی است که کاربست آن، در قالب درهم‌تنیده از سه قلمرو؛ فعالیت‌ها، پروژه‌ها، مضامین، قلمرو مطرح در یادگیری مورد توجه قرار می‌گیرد. در این برنامه‌ریزی، تلفیق این سه قلمرو، فرصت‌های متنوعی را برای پرورش شخصیت کودک مبنی بر قلمروها و زیرقلمروهای دانشی و مهارتی و نگرشی آنها با بهره‌گیری از رسانه‌های دیداری - شنیداری متنوع فراهم می‌آورد (بازرگان، 1387). رویکرد برنامه‌ریزی چندبعدی با توجه به ابعاد شخصیتی کودک و شناخت عمیق از آنها، راه‌ها و فنونی مانند: زیبایی‌شناسی، شهروندی، پیش‌بینی، استقلال فردی، تخیل، حل مسئله، شادی و مهربانی را در قالب قصه‌گویی، گردش علمی، بازی، کارگروهی، موسیقی و نقاشی (پورمعصوم، 1394) برای دسترسی کودک به بنیان‌ها و مقدمات دانش، نگرش و مهارت‌های دنیای در حال تحول پیش‌بینی کرده و او را در مرحله گام‌به‌گام رهنمون می‌سازد، بی‌شک با غنی‌سازی علمی و نظام‌دار محیط کودک بر اساس ویژگی‌های او (در

میانگین بود با گمارش تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل جای‌گیری شدند. شرایط ورود به پژوهش عبارت بودند از: 1. تایید کمرویی از سوی مربی مربوطه 2. تحصیل در مقطع پیش‌دبستان 3. نداشتن مشکلات حاد روانی که با مشاهده قابل تشخیص باشد 4. رضایت آزمودنی و خانواده‌اش برای شرکت در پژوهش و 5. قرار داشتن در دامنه سنی 5/5 و 6/5 سال.

ابزار پژوهش

مقیاس مهارت‌های اجتماعی: مقیاس 47 سوالی درجه‌بندی مهارت‌های اجتماعی گرشام و الیوت (1999) برای سه مقطع پیش‌دبستان، راهنمایی و دبیرستان ساخته شده است. همچنین این پرسش‌نامه دارای سه فرم معلم، والدین و دانش‌آموزان است و فرم معلم و والدین دو مقیاس کلی مهارت‌های اجتماعی و مشکلات رفتاری را در بر می‌گیرد. در پژوهش حاضر از فرم معلمان ویژه دانش‌آموزان پیش‌دبستانی استفاده شد. این مقیاس شامل سه خرده مقیاس همکاری، ابراز وجود و مهار خود است که هر خرده مقیاس ده گویه دارد و به کمک مقیاس سه‌درجه‌ای نمره‌گذاری می‌شود. به طوری که به گزینه (هرگز نمره صفر، بعضی اوقات نمره 1 و اغلب اوقات نمره 2) تعلق می‌گیرد. از مجموع نمره‌های خرده مقیاس هر فرد نمره مهارت‌های اجتماعی او به دست می‌آید. حداکثر نمره در این مقیاس 60 و نمرات بالاتر بیانگر مهارت اجتماعی بهتر است. پایایی درونی مقیاس برای فرم معلمان از 0/74 تا 0/95 است. شهیم (1381) در مطالعه‌ای میزان پایایی این مقیاس را برای مهارت اجتماعی 0/87، همکاری 9/76 قاطعیت 0/72 و خویشتن‌داری 0/68 گزارش کرد. پایایی درونی مقیاس را گرشام و الیوت از 0/74 تا 0/95 گزارش کردند.

مقیاس رفتار کودکان پیش‌دبستانی در بازی: مقیاس رفتار کودکان پیش‌دبستانی در بازی توسط کوپلن و رابین (1998) ساخته شده است. این مقیاس دارای 19 گویه است و پنج خرده مقیاس: رفتارهای کم‌گویی (8 و 12 و 9 و 4)، رفتارهای گوشه‌گیری منفعل (17، 14، 8 و 2) و رفتارهای گوشه‌گیری فعال (11 و 7)، بازی اجتماعی (16، 15، 10، 6، 5 و 1) و بازی خشن (13 و 3) را در بر می‌گیرد. گویه‌های این مقیاس به صورت لیکرت 5 درجه‌ای از هرگز (نمره 0 تا اغلب اوقات نمره 4) نمره‌گذاری می‌شود و

متأثر از جو و شرایط اجتماعی و حتی مدهای مقطعی کرده است (هدایتی و رکیانی و همکاران، 1397). عدم انسجام و این پراکندگی‌ها می‌تواند کودک را سردرگم و از ذوق و شوق یادگیری او بکاهد و در نهایت او را از آموزش‌های سازنده این دوره مهم محروم سازد (بازرگان، 1387). پس ضروری است که هر تحول و نوآوری آموزشی را از سال‌های اولیه کودکی مورد توجه قرار داد و برنامه‌ریزی برای دوران کودکی و بعد از آن را بر پایه و بنیان قوی بنا نهاد (کورسات و سیگدم¹، 2015). گرچه کشور ما در زمینه آموزش در دوران اولیه کودکی در ابتدای راهی طولانی قرار دارد و نیازمند برنامه‌ریزی دقیق و سنجیده متناسب با وضعیت‌های موجود و مطلوب و انجام مطالعات و تحقیقات پیرامون شیوه‌های ارزشیابی از پیشرفت کودک، روش‌ها، نظام‌ها و الگوهای آموزش و پرورش پیش از دبستان می‌باشد (فتح‌الهی، 1392)، در همین راستا پژوهش حاضر به بررسی مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای حین بازی کودکان بر اساس الگوی برنامه‌ریزی چندبعدی و روش واحد کار در دوره پیش از دبستان می‌پردازد و تلاش می‌کند ضمن معرفی آنها زمینه را برای بالا بردن کیفیت و کارایی برنامه‌های درسی دوره پیش از دبستان مساعد سازد. از این رو سؤال اصلی پژوهش این است که آیا آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی بر مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای حین بازی کودکان پیش‌دبستانی شهرستان بهشهر تأثیر دارد؟

روش

روش پژوهش حاضر از نوع نیمه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری موردنظر شامل کلیه دانش‌آموزان پیش‌دبستانی شهر بهشهر در سال تحصیلی 1398 بود. به منظور نمونه‌گیری یکی از مدارس پیش‌دبستانی شهرستان بهشهر (رنگین‌کمان)، به صورت در دسترس انتخاب شد. پرسش‌نامه‌های مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای حین بازی روی همه دانش‌آموزان پیش‌دبستانی مهد کودک رنگین‌کمان اجرا شد 30 نفر (14 دختر و 16 پسر) از دانش‌آموزان که نمره مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای حین بازی‌شان کمتر از

1. Kursat&Cigdem

جدول 1. خلاصه جلسات آموزش محتوای برنامه مداخله‌ای پروژه سنگ و کوه (بازرگان، 1394)

جلسه	هدف و محتوا
1. شبکه مفهومی واژگان (گروهی) 20 دقیقه	هدف: بارش فکری نوآموزان در مورد سنگ و کوه. محتوا: طرح سوالات هدفمند توسط مربی و پیوند تجربیات کودکان از خانه با آنچه در کلاس می‌آموزند و برقراری ارتباط بین پروژه قبلی و تجربیات روزمره کودکان و ارتباط با پروژه جدید.
2. کارت فعالیت (انفرادی) 25 دقیقه	هدف: استقلال فردی، مشاهده، آزمایش، زیبایی‌شناسی و کوشایی (بیان ویژگی سنگ‌ها و کوه‌ها، طبقه‌بندی بر اساس یک یا دو ویژگی). محتوا: ایجاد انگیزه در مورد تصویر موردنظر توسط مربی و مشاهده و طبقه‌بندی سنگ‌ها با این مضمون که سنگ‌ها انواع گوناگون دارند.
3. عکس‌های مستند و کتاب کوچک (انفرادی) 25 دقیقه	هدف: مشاهده، برقراری ارتباط، زیبایی‌شناسی، معرفی سنگ‌ها در اطراف ما و استفاده آنها توسط انسان. محتوا: نشان دادن تصویر مختلف از سنگ و کاربرد آنها در مصارف مختلف و تصاویر کوه‌های مختلف. درست کردن کتاب نقاشی با موضوع سنگ‌ها در چه جاهایی کاربرد دارد (نشان دادن تصویر مختلف از سنگ و کاربرد آنها در مصارف مختلف و تصاویر کوه‌های مختلف. درست کردن کتاب نقاشی با موضوع سنگ‌ها) در چه جاهایی کاربرد دارد.
4. پازل خلاق قلمرو کوهستان (گروهی): 25 دقیقه	هدف: آشنایی با قلمرو سنگ و کوهستان و مهارت‌هایی همچون (مشاهده، برقراری ارتباط، تجزیه و تحلیل، الگوسازی و کاربرد آن، بیان اندیشه، پیش‌بینی، ارزشیابی...)
5. مراکز فعالیت (گروهی) 25 دقیقه	محتوا: نشان دادن نگاه مورد نظر در هر مرکز فعالیت و فعالیت عملی در هر جلسه (هفته‌ای یک بار) توسط نوآموزان. محتوا: ایجاد انگیزه از طریق نگاه تصویری و کشف علاقه‌مندی نوآموزان با دیدن نگاره‌ها و انتخاب آزادانه آنها با دیدن نگاره موردنظر.
6. جدول سخنگو (انفرادی) 25 دقیقه	هدف: آشنایی بیشتر با قلمرو کوهستان با کاربرد واژه‌ها و عبارات مرتبط. محتوا: آشنایی و شناخت بیشتر با سنگ و کوه و بیان اندیشه قبل از قرار گرفتن توسط نوآموزان. بررسی سخن گفتن در بازه تصویر و میزان به‌کارگیری واژه‌ها
7. پیوند پروژه‌های (انفرادی) 25 دقیقه	هدف: شناخت نوآموزان با عکس‌ها و تصاویر و وسایلی که نماد سنگ و کوه دارد بر روی ماکت کره زمین. محتوا: اضافه کردن نقاشی کوه‌ها و تصاویر بر روی ماکت کره و همچنین کاردستی‌های دست‌سازهای توسط نوآموزان بر روی ماکت کره زمین
8. مایشگاه (گروهی) 20 دقیقه	هدف: ارائه آثار ساخته شده توسط نوآموزان به والدین دوستان و همکاران. محتوا: بازآموزی و به تصویر کشیدن و نشان دادن آنچه نوآموزان در طی پروژه آموخته‌اند و توضیح توسط خود نوآموزان به والدین و چین تمام ابزار و وسایلی کمک‌آموزشی مربوط به پروژه سنگ و کوه

روی هر دو گروه اجرا شد و هر دو گروه از نظر متغیرهای مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای حین بازی مورد بررسی قرار گرفتند. خلاصه جلسات در جداول 1 و 2 آمده است.

یافته‌ها

در جدول 3 میانگین و انحراف استاندارد پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه‌ها در متغیر مهارت‌های اجتماعی ارائه شده است. در جدول 4 میانگین و انحراف استاندارد پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه‌ها در متغیر رفتارهای حین بازی نشان داده شده است.

جدول 3 وضعیت مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان پیش و پس از دوره آموزشی را نشان می‌دهد. نمره‌ها نشانگر آن است که مهارت‌های اجتماعی گروه آزمایش پس از مداخله افزایش قابل ملاحظه‌ای در مقایسه با مهارت‌های اجتماعی گروه کنترل داشته است.

کاهش نمره در هر عامل یا خرده مقیاس بیانگر بهتر شدن و اثربخشی بازی در رفتار کودکان است. کوپلن و رابین (1998) ضریب آلفای این پنج عامل را بین 0/76 و 0/96 گزارش کرده‌اند. در پژوهش خوشبخت نیز ضریب آلفای کروناخ پنج عامل این مقیاس در دامنه 0/92 تا 0/66 به دست آمد.

روش اجرای پژوهش

پس از انتخاب افراد نمونه و مشخص شدن گروه‌ها، برای گروه آزمایش، آموزش بر اساس مطالعات برنامه درسی راهبردی و الگوی برنامه‌ریزی چندبعدی، بسته یادگیری زمین ما و آنچه در آن است با تأکید بر پروژه سنگ و کوه و پروژه خاک (بازرگان، 1394). طی 16 جلسه 2 بار در هفته به مدت 2 ماه برگزار شد. بعد از اتمام جلسات، دو پرسش‌نامه مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای حین بازی که در پیش‌آزمون استفاده شده بود، مجدداً به‌عنوان پس‌آزمون

جدول 2. خلاصه جلسات آموزش محتوای برنامه مداخله‌ای پروژه خاک (بازرگان، 1394)

جلسه	هدف و محتوا
1. شبکه مفهومی واژگان (گروهی) 20 دقیقه	هدف: بارش فکری نوآموزان در مورد خاک محتوا: طرح سوالات هدفمند توسط مربی و پیوند تجربیات کودکان از خانه با آنچه در کلاس می‌آموزند و برقراری ارتباط بین پروژه قبلی و تجربیات روزمره کودکان و ارتباط با پروژه جدید
2. کارت فعالیت (انفرادی) 25 دقیقه	هدف: معرفی و بیان ویژگی‌های خاک، هماهنگی میان عضلات کوچک دست و چشم برای ساختن. محتوا: ایجاد انگیزه در مورد تصویر مربوط به آزمایش و تجربه با وسایل کمک‌آموزشی و فعالیت عملی درست کردن گلدان گلی توسط نوآموزان.
3. عکس‌های مستند و کتاب کوچک (انفرادی) 25 دقیقه	هدف: معرفی و بیان وجود خاک و نقش آن بر روی زمین. محتوا: نشان دادن تصویر مختلف از مصارف خاکدر محل زندگی جانوران و رویش گیاه و ساختن لوازم تزئینی، ساختمان‌سازی و راه‌سازی به نوآموزان.
4. پازل خلاق قلمرو کوبر و بیابان (گروهی) 25 دقیقه	هدف: آشنایی با قلمرو کویر و بیابان و فناوری انسان در کویر و بیابان. محتوا: نشان دادن و چیدن قلمرو کویر و بیابان توسط نوآموزان در ابتدا توسط بازی و در انتها نقاشی آنچه در قلمرو وجود ندارد و یا کم وجود دارد، بررسی مهارت‌های توجه و کلامی و میزان مشارکت.
5. جدول سخنگو (انفرادی) 25 دقیقه	هدف: آشنایی بیشتر با قلمرو بیابان یا کاربرد واژه‌ها و عبارات‌های مرتبط. محتوا: آشنایی و شناخت قلمرو بیابان و کویر و بیان اندیشه قبل از قرار گرفتن مطلق توسط نوآموزان. بررسی سخن گفتن درباره تصویر و میزان به کارگیری واژه‌ها.
6. مراکز فعالیت‌ها (گروهی) 25 دقیقه	هدف: شناخت مصارف مختلف خاک در زندگی انسان. محتوا: درست کردن الگوی از یک سوت گلی توسط نوآموزان و تولید کردن صدای سوت توسط نوآموزان و در انتها با تولید صدا به انتقال و دریافت اطلاعات پیردازد و ارتباط برقرار کند.
7. پیوند پروژه‌ای (انفرادی) 25 دقیقه	هدف: شناخت نوآموزان با عکس‌ها و تصاویر و وسایلی که نماد خاک دارد و یا نقاشی‌هایی از مصارف خاک در طبیعت بر روی ماکت کره زمین. محتوا: اضافه کردن نقاشی خاک و یا مصارف خاک بر روی ماکت کره و همچنین کاردستی‌های دست‌سازهای توسط نوآموزان بر روی ماکت کره زمین
8. نمایشگاه (گروهی) 52 دقیقه	هدف: ارائه آثار ساخته شده توسط نوآموزان به والدین دوستان و همکاران. محتوا: بازآموزی و به تصویر کشیدن و نشان دادن آنچه نوآموزان در طی پروژه آموخته‌اند و توضیح توسط خود نوآموزان به والدین و چیدن تمام ابزار و وسایل کمک‌آموزشی مربوط به پروژه خاک.

جدول 4 نشان می‌دهد که میانگین نمرات رفتارهای حین بازی اعضای گروه آزمایش، پس از آموزش در همه مولفه‌ها کاهش داشته است. به‌منظور بررسی اثربخشی روش آموزشی بر متغیرهای وابسته از آزمون تحلیل کوواریانس تک‌متغیری و چندمتغیری استفاده شده است. قبل از آن مفروضه‌های آزمون مورد بررسی قرار گرفته و بهنجاری توزیع متغیرها با استفاده از آزمون شاپیرو-ویلک بررسی شده است. این شاخص برای هیچ‌یک از متغیرها در سطح 0/05 معنادار نبود. برای بررسی همگنی واریانس‌ها از آزمون لوین استفاده شده است. نتایج نشان‌دهنده همگنی واریانس‌ها بود ($P > 0/05$). عدم معناداری آزمون لوین، به این معنا بود که گروه‌های آزمایش و کنترل قبل از اعمال مداخله آزمایشی (در مرحله پیش‌آزمون) از نظر واریانس‌ها همگن بودند. از دیگر پیش‌فرض‌های مورد بررسی پیش‌فرض باکس مبنی بر تساوی کوواریانس‌ها میان دو گروه بود که با استفاده از آزمون M باکس انجام شده است. بر اساس نتایج، آزمون

جدول 3. میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون مهارت‌های اجتماعی کودکان

گروه	متغیرها	پیش‌آزمون		پس‌آزمون	
		میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
همکاری	آزمایش	13,67	1,39	17,33	1,34
	کنترل	13,93	1,94	14,07	1,38
	آزمایش	13,60	1,12	17,07	1,22
ابراز وجود	کنترل	13,73	1,79	14,73	1,38
	آزمایش	12,40	1,12	17,13	1,12
مهار خود	کنترل	12,80	1,149	12,93	1,03
	آزمایش	39,67	2,55	51,53	2,09
مهارت‌های اجتماعی	کنترل	40,47	2,61	41,73	1,91

دارد. همچنین بر اساس ضریب اتا آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی باعث 89/5% تغییر در نمره‌های مهارت‌های اجتماعی و 80/2% تغییر نمره‌های رفتارهای حین بازی کودکان پیش‌دبستانی گردیده است.

همان طور که در جدول 6 ملاحظه می‌شود، آزمون‌های آماری تحلیل کوواریانس تک‌متغیری نشان می‌دهد که نمره آزمون‌های گروه آزمایش در پس‌آزمون نسبت به گروه کنترل کاهش یافته است. از این رو می‌توان نتیجه گرفت آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی بر مهارت‌های اجتماعی کودکان تأثیر دارد. مقدار مجذور اتا برابر 0/894 می‌باشد. بدین معنا که 89/4 درصد از تغییرات نمرات مهارت‌های اجتماعی کودکان ناشی از آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی می‌باشد.

جدول 7 نشان می‌دهد نمره آزمون‌های گروه آزمایش در پس‌آزمون نسبت به گروه کنترل کاهش یافته است. از این رو می‌توان نتیجه گرفت آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی بر رفتارهای حین بازی کودکان تأثیر دارد. مقدار مجذور اتا برابر 0/802 می‌باشد.

جدول 8 نشان می‌دهد نمره آزمون‌های گروه آزمایش در پس‌آزمون نسبت به گروه کنترل کاهش یافته است. از این رو می‌توان نتیجه گرفت آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی باعث کاهش مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی شده است. مقدار مجذور اتا برای

جدول 4. میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون رفتارهای حین بازی کودکان پیش‌دبستانی

گروه	متغیرها	پیش‌آزمون		پس‌آزمون	
		میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
رفتارهای کم‌گویی	آزمایش	14,07	1,16	10,73	1,17
	کنترل	13,93	1,16	13,87	1,30
رفتارهای گوشه‌گیری منفعل	آزمایش	14,60	1,35	10,47	1,64
	کنترل	14,13	1,06	13,27	1,22
رفتارهای گوشه‌گیری فعال	آزمایش	6,27	1,03	2,47	1,13
	کنترل	6,13	1,06	5,07	0,96
بازی اجتماعی	آزمایش	21,47	1,25	16,73	1,22
	کنترل	21,33	1,29	20,73	1,44
بازی خشن	آزمایش	2,67	0,97	1,53	1,06
	کنترل	2,73	0,88	2,40	1,12
رفتارهای حین بازی	آزمایش	59,09	3,55	41,93	3,96
	کنترل	58,27	3,22	55,33	3,26

باکس برای هیچ‌یک از متغیرها معنادار نبود ($P > 0/05$). از این رو با رعایت پیش‌فرض‌ها، اجازه استفاده از آزمون تحلیل کوواریانس وجود داشته است.

بر اساس نتایج جدول 5 می‌توان بیان کرد گروه آزمایش در مهارت‌های اجتماعی میانگینی بالاتر و در رفتارهای حین بازی میانگینی پایین‌تر نسبت به گروه کنترل

جدول 5. نتایج تحلیل کوواریانس تک‌متغیری نمرات مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای حین بازی در دو گروه

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری	ضریب اتا
گروه						
مهارت‌های اجتماعی	742,16	1	742,16	221,053	0,000	0,895
رفتارهای حین بازی	1298,42	1	1298,42	105,202	0,000	0,802
خطا						
مهارت‌های اجتماعی	87,115	26	3,351			
رفتارهای حین بازی	320,899	26	12,342			
کل						
مهارت‌های اجتماعی	832,967	26				
رفتارهای حین بازی	1712,967	26				

همکاری (0/661). ابراز وجود (0/549) و مهار خود (0/836) می‌باشد.

به دست آورده است. از این رو می‌توان نتیجه گرفت که آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی در مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای حین بازی کودکان پیش‌دبستانی تأثیر

جدول 6. نتایج تحلیل کواریانس تک‌متغیری برای نمرات مهارت‌های اجتماعی در دو گروه

منابع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری	ضریب اتا
پیش‌آزمون	24,380	1	24,380	7,456	0,011	0,216
گروه	744,283	1	744,28	227,61	0,000	0,894
خطا	88,286	27	3,270			
مجموع	832,964	29				

نشان داد که آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی بر مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای حین بازی کودکان پیش‌دستانی تأثیر دارد. نتیجه به‌دست آمده در این پژوهش با یافته‌های حاصل از پژوهش‌های هدایتی وریانی و همکاران (1397)؛ افلاکی فرد و نائینی داورانی (1396)؛ ملیسا و همکاران (2019)؛ ترن و همکاران (2014) هم‌خوانی داشته است. در تبیین این یافته می‌توان گفت که

نتایج تحلیل کواریانس جدول 9 نشان می‌دهد آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی باعث کاهش مؤلفه‌های رفتارهای حین بازی کودکان پیش‌دستانی شده است. مقدار مجذور اتا برای رفتارهای کم‌گویی (0/578)، رفتارهای گوشه‌گیری منفعل (0/590)، رفتارهای گوشه‌گیری فعال (0/630) و بازی اجتماعی (0/716) و بازی خشن (0/221) می‌باشد.

جدول 7. نتایج تحلیل کواریانس تک‌متغیری نمرات رفتارهای حین بازی در دو گروه

منابع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری	ضریب اتا
پیش‌آزمون	27,297	1	27,297	2,174	0,152	0,075
گروه	1373,453	1	1373,453	109,400	0,000	0,802
خطا	338,970	27	12,554			
مجموع	1712,96	29				

جدول 8. نتایج تحلیل کواریانس تک‌متغیری مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی در دو گروه

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری	توان
گروه	78/616	1	78/616	48/730	0/000	0/661
همکاری	42/081	1	42/081	30/441	0/000	0/549
ابراز وجود	133/920	1	133/920	127/233	0/000	0/836
خطا						
همکاری	40/333	25	1/613			
ابراز وجود	34/560	25	1/382			
مهار خود	26/314	25	1/053			
کل						
همکاری	132/300	29				
ابراز وجود	88/700	29				
مهار خود	164/967	29				

شش سال اول زندگی کودک سال‌های حساس هستند زیرا میزان رشد در این سال‌ها نسبت به مراحل دیگر رشد سرعت بسیار بیشتری دارد. پرورش کامل استعدادها و کودک به‌ویژه در این سال‌ها نیاز به محیطی محرک و

نتیجه‌گیری و بحث

هدف پژوهش حاضر تعیین اثربخشی آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی درسی چندبعدی بر مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای حین بازی کودکان پیش‌دستانی به‌شهر بود. نتایج

جدول 9. نتایج تحلیل کواریانس تک‌متغیری مولفه‌های رفتارهای حین بازی کودکان در دو گروه

منبع تغییرات	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	F	سطح معناداری	توان
گروه						
رفتارهای کم‌گویی	70/009	1	70/009	31/482	0/000	0/578
رفتارهای گوشه‌گیری منفعل	62/862	1	62/862	33/116	0/000	0/590
رفتارهای گوشه‌گیری فعال	42/594	1	42/594	39/239	0/000	0/630
بازی اجتماعی	113/358	1	113/358	58/047	0/000	0/716
بازی خشن	6/918	1	6/918	6/527	0/000	0/221
خطا						
رفتارهای کم‌گویی	51/146	23	2/224			
رفتارهای گوشه‌گیری منفعل	43/660	23	1/898			
رفتارهای گوشه‌گیری فعال	24/967	23	1/086			
بازی اجتماعی	44/916	23	1/953			
بازی خشن	24/380	23	1/060			
کل						
رفتارهای کم‌گویی	138/300	29				
رفتارهای گوشه‌گیری منفعل	117/467	29				
رفتارهای گوشه‌گیری فعال	81/367	29				
بازی اجتماعی	169/867	29				
بازی خشن	38/967	29				

مدرسه، گوشه‌گیری و جرم و جنایت هستند. امروزه در پی طراحی شیوه‌های نوین یادگیری، ضرورت خلق فضاهای نوین برای میزبانی آنها آشکار است. توسعه مدارس تحت عناوین مدارس باز، مدارس چندهسته‌ای، مدارس اجتماعی و غیره ناشی از همین ضرورت است. با توجه به اینکه دانش‌آموزان بخش عظیمی از جامعه را تشکیل می‌دهند و این گروه گردانندگان جامعه فردا خواهند بود، در هر کشوری داشتن دانش‌آموزانی سالم، یکی از دلایل موفقیت نظام آموزشی است.

نتایج گزارش شده در جدول 6 نشان داد که آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی بر مهارت‌های اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی تأثیر دارد. نتیجه به دست آمده در این پژوهش با یافته‌های حاصل از پژوهش‌های گل محمدنژاد و یکانی زاد (1396)؛ جعفری (1393)؛ هوشینا و همکاران (2017) همخوانی داشته است. در تبیین این یافته می‌توان گفت که مهارت‌های اجتماعی در الگوی برنامه‌ریزی چندبعدی، در واقع توجه به مجموعه مهارت‌ها، مضامین و نگرش‌هایی است که خاص یک حوزه از علم، یک دوره خاص زندگی و یک رشته نیستند و در اکثر رشته‌های آموزشی و در همه موقعیت‌های زندگی، قابلیت

برانگیزنده دارد. منظور از محیط برانگیزنده محیطی است که برای کودک فرصت‌هایی فراهم آورد تا کودک با آزمایش‌ها، اشیاء و مکان‌های متنوع روبه‌رو شود و کسب تجربه کند. اغلب دیدگاه‌های نوین، یادگیری را فرایندی مبتنی بر خلاقیت و ابتکار کودک معرفی می‌کنند. ارتباط با مربی و همسالان دیگر و نیز کیفیت محیط پیرامون بر فرایند یادگیری و رشد مهارت‌های کودک مؤثر است. رفتارهای اجتماعی مناسب و دیگر مهارت‌های سازشی، پایه‌های سازش‌یافتگی شخصی و اجتماعی را در زندگی تشکیل می‌دهند که از طریق توانایی کودک در بازی کردن، یادگیری، کار و مشارکت در فعالیت‌های تفریحی در طول زندگی تأثیر می‌گذارد. مهارت‌های اجتماعی برای به دست آوردن تقویت و پذیرش اجتماعی مناسب و اجتناب از موقعیت‌های اجتماعی آزارنده استفاده می‌شوند. مهارت‌های اجتماعی دسته‌ای از قابلیت‌ها را نشان می‌دهند که تمامی افراد را برای مقابله و سازش با نیازهای روزمره محیط اجتماعی قادر می‌سازند. افرادی که در تحول قابلیت‌های اجتماعی مناسب شکست می‌خورند در معرض مواجه شدن با پیامدهای منفی شامل طرد شدن توسط همسالان، ظهور اختلالات روان‌شناختی، اخراج از

اجتماع نیز تا حد زیادی به نوع این ارتباطها و فعالیتها وابسته است. علاوه بر این، ژان پیاژه که به دلیل نظریه رشد ادراکی شناخته شده است، نقش مهم حرکت را خصوصاً در سالهای اولیه عمر دریافته است. کودکان با لمس کردن، چنگ زدن و گرفتن، رها کردن، حفظ تعادل، سینهخیز رفتن یا خزیدن و راه رفتن، به تدریج به سوی مرحله ادراکی می‌روند؛ بنابراین تجربه‌های حرکتی اولیه، پایه‌های اصلی رشد و تکامل ادراکی حرکتی فرد را تشکیل می‌دهند. رشد ادراکی حرکتی به‌عنوان توانایی فرد برای دریافت، یکپارچه کردن، تفسیر و پاسخ موفقیت‌آمیز به اطلاعات حسی توصیف می‌شود. به تدریج توانایی درک مفاهیم و کسب مهارت‌هایی مانند نمادی کردن، انتزاع، بیان کلامی، خواندن و غیره در کودک پدید می‌آید که همگی به تکالیف درسی مربوط می‌شوند. از این رو برخورداری کودکان از زمینه غنی و استوار از تجربیات حرکتی ادراکی به‌عنوان پایه‌ای برای یادگیری آموزشگاهی، اهمیت بسزایی دارد.

بر اساس یافته‌های گزارش شده در جدول 8 آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی بر مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی کودکان پیش‌دستانی تأثیر دارد. نتیجه به‌دست آمده در این پژوهش با یافته‌های حاصل از پژوهش‌های حسونوند و حسونندی (1394)؛ صفری و همکاران (1394)؛ ساجاد (2015) همخوانی داشته است. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت برنامه‌ریزی چندبعدی به‌طور کامل به تقویت مهارت‌های اجتماعی پرداخته است؛ این مسائل شامل: توانا کردن کودک برای ورود به گروه هم‌تایان، پذیرفته شدن در جمع و رعایت نوبت می‌باشد که از جمله مهارت‌های اجتماعی ضروری کودک برای دستیابی به رفتارهای مطلوب اجتماعی، چون برقراری ارتباط مثبت با همسالان، مسئولیت‌پذیری، همکاری، احقاق حقوق در اجتماع، رعایت حقوق دیگران و شناخت نقش خویش به‌مثابه عضو مفید خانواده و جامعه و مشارکت در بازی و سایر فعالیت‌های اجتماعی، می‌باشد. با توجه به اهمیت سه مؤلفه همکاری، جرأت‌ورزی و قاطعیت که در پرورش و ارزشیابی از مهارت‌های اجتماعی در این پژوهش مورد توجه قرار گرفته‌اند و بر اساس نتایج به‌دست آمده از پژوهش حاضر می‌توان گفت که الگوی برنامه‌ریزی چندبعدی به سبب دارا بودن ویژگی‌های خاص در ایجاد زمینه‌های تعالی

آموختن دارند. این بعد از مهارت‌ها، نگرش‌ها و مضامین، پیش‌نیاز زندگی هستند و در رسیدن به درک کلی از زندگی تأثیرگذار هستند. در برنامه‌ریزی چندبعدی هر یک از این مضامین، نگرش‌ها و مهارت‌های میان‌رشته‌ای در فعالیت‌های گوناگون و از طریق ارائه رسانه‌های مکتوب و غیر مکتوب، مورد تمرین، ممارست و ارزیابی قرار می‌گیرند. در آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی فعالیت‌های زیادی برای مشارکت کودکان با یکدیگر، مشارکت دادن کودکان در تدارک فعالیت‌ها و برنامه‌های آموزشی، پیش‌بینی فرصت‌هایی برای انجام کارها به‌صورت گروهی، دور هم نشستن، بحث و گفتگو، برگزاری جشن در آخر هر پروژه و انجام همه کارهای آن توسط بچه‌ها، توجه به دستورات معلم و همچنین راهنماهای موجود در بسته «زمین ما و آنچه در آن است» و بسیاری فعالیت‌های دیگر که بر همکاری و مشارکت کودکان با یکدیگر با مربی و حتی با خانواده تأکید دارند باعث شده‌اند که مهارت‌های اجتماعی کودکان از رشد مناسب برخوردار باشد.

جدول 7 نشان می‌دهد که آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی بر رفتارهای حین بازی کودکان پیش‌دستانی تأثیر دارد. نتیجه به‌دست آمده در این پژوهش با یافته‌های حاصل از پژوهش‌های رضوی و خدامرادی (1396)؛ کرمی و همکاران (1394)؛ مورا و همکاران (2018) همخوانی داشته است. در تبیین این یافته می‌توان گفت که آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی می‌تواند به کودک کمک کند تا بتواند کارهایی را که در شرایط عادی برای او لذت‌بخش نیست، از طریق بازی بیاموزد. همچنین به کودک فرصت می‌دهد که پس از خستگی‌های بدنی و روانی که بزرگسالان او را وادار به یادگیری می‌کنند، دوباره به رهایی و آرامش درونی دست یابد. همچنین بازی موجب می‌شود کودک اطلاعات بیشتری در مورد خود، بدن و پتانسیل حرکتی‌اش بیاموزد. بسیاری از مفاهیم احساسی و عاطفی ریشه در دنیای آزاد و شاد بازی دارند. بازی موجب می‌شود کودک رابطه صحیحی با دیگران برقرار ساخته و رفتارهای خود را متعادل کند، همچنین همکاری در فعالیت‌های گروهی را بیاموزد. در عین حال اگر برای خود حقی قائل است، برای دیگران هم حقی قائل باشد. زندگی آتی کودکان در

بازی شوق دارند، قوانین آن را می‌دانند و در پیشبرد بازی مشارکت دارند، از آن بسیار لذت می‌برند و در انجام آن به بهترین شکلی که می‌توانند، تلاش می‌کنند و کمتر نیازمند امر و نهی بزرگسالان می‌شوند. مشارکت آنان و همکاری‌شان در برنامه‌های آموزشی هم می‌تواند همین موقعیت (بازی دوست‌داشتنی) را به فرصت‌های آموزشی در کودکان و مدرسه بدهد.

پژوهش حاضر مانند اکثر پژوهش‌های انجام شده در زمینه مسائل انسانی دارای کمبودها و نواقصی است که برطرف کردن آن در پژوهش‌های آینده می‌تواند بر صحت نتایج به‌دست‌آمده در این پژوهش اطمینان بیشتری ببخشد. این محدودیت‌ها عبارت‌اند از: محدودیت پیشینه پژوهشی در ایران و نیز محدودیت دسترسی به منابع خارجی، یافتن منابع لازم برای مقایسه نتایج این پژوهش را مشکل ساخته بود. این پژوهش فقط در بین کودکان پیش‌دبستانی (شهر بهشهر) انجام شد؛ لذا در تعمیم به سایر مناطق با موقعیت‌های فرهنگی و جغرافیایی متنوع و متفاوت با احتیاط صورت گیرد. اطلاعات به‌دست آمده در این پژوهش فقط از طریق پرسش‌نامه که از دسته ابزارهای خودسنجی می‌باشد، گردآوری شده است که تکمیل این پرسش‌نامه‌ها احتمال دارد تا اندازه زیادی تحت تأثیر علایق فردی پاسخ‌دهندگان قرار گیرد. بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر مشخص شد که آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی بر مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای حین بازی کودکان پیش‌دبستانی تأثیر دارد. لذا پیشنهاد می‌شود که از شروع آموزش‌های رسمی مدارس (پیش‌دبستانی و اول ابتدایی) این برنامه آموزشی به‌کار گرفته شود. همچنین پیشنهاد می‌شود قبل از ارائه آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی در مدارس، به آموزش معلمان نیز اقدام شود به گونه‌ای که آنها در این خصوص در زندگی شخصی خود بتوانند از این مهارت‌های آموزشی به نحوه سازنده‌ای استفاده کنند. طراحان آموزشی معیارهای طراحی فضای آموزشی را که در برنامه‌ریزی چندبعدی وجود دارد برای مقاطع پیش‌دبستان و دبستان در نظر گیرند و فضای متناسب با این معیارها (مضامین، مهارت‌ها و نگرش‌ها) را فراهم کنند تا زمینه‌ساز ایجاد و بهبود مهارت‌های موردنظر برنامه‌ریزی چندبعدی در کودکان شود.

میان یادگیرندگان، یادگیرندگان با روش و محتوا، یادگیرندگان با مربی، کودک‌محوری، چندبعدی بودن، (بعد فعالیت‌های مورد علاقه کودک، پروژه‌هایی برگرفته از زندگی کودک، مهارت‌ها و مضامین میان‌رشته‌ای)، استفاده از روش‌های متنوع آموزشی که باعث می‌شود کودکان در جریان یادگیری درگیر بوده و از آموزش لذت ببرند و خودشان مسئولیت انجام بیشتر کارها را در طول جریان یادگیری برعهده بگیرند تا پرورش مهارت‌های اجتماعی مطلوب در کودکان به نحو شایسته‌ای انجام شود.

جدول 9 نشان می‌دهد که آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی بر مؤلفه‌های رفتارهای حین بازی کودکان پیش‌دبستانی تأثیر دارد. نتیجه به‌دست آمده در این پژوهش با یافته‌های حاصل از پژوهش‌های نظافت (1396)؛ محمودی میمند (1396)؛ کورسات و سیگم (2015)؛ دنیس و استوکال (2014) هم‌خوانی داشته است. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت که در آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی با استفاده از قطعات پازل خلاق، مکعب‌ها، قطعات چوبی، جعبه‌های کوچک برای اندازه‌گیری و اسباب‌بازی‌هایی که کودکان با خود از خانه می‌آورند فرصت‌هایی را برای درک خاصیت‌های مقایسه‌ای مانند، اندازه، شکل، وزن، کشف مفاهیم سطح و موارد مشابه ایجاد می‌کند. به این ترتیب، کودکان فرصت دارند که با انتخاب آزاد بازی‌ها، آموخته‌ها را به‌کار گیرند؛ بنابراین می‌توان گفت که بسیاری از آموزش‌های تربیتی را می‌توان در خلال بازی‌ها به کودک نشان داد و به‌راحتی کودک را در مسیر درست تربیت کرد، همان‌طور که از خلال بازی‌های کودک نیز می‌توان به شرایط عاطفی کودک، احساسات و افکار کودک پی برد؛ بنابراین بسیار لازم است که مربیان به اهمیت بازی در زندگی کودک توجه داشته و شرایط مناسب را برای بازی‌های مناسب فراهم سازند. بازی می‌تواند نقش بسیار مثبتی در رشد روانی، هیجانی و بهزیستی کودک داشته باشد. به‌طور مثال در بازی‌ها کودکان همبازی خودشان را که دچار مشکل شده است، یاری می‌دهند و یا تکنیک‌هایی که همبازی‌شان در بازی‌ها به کار می‌گیرد، می‌آموزند. کودکان مهاجم و ناآرام را از بازی طرد می‌کنند و برای حضورش در بازی شرط می‌گذارند. قوانین بازی را همان ابتدا به یکدیگر گوشزد می‌کنند. کودکان به دلیل اینکه به

منابع

- جنگی، ب. افروز، غ. اسدزاده، ح. دلاور، ع (1399). مدل‌یابی روابط سن ورود به مدرسه با پیشرفت تحصیلی با میانجی‌گری هوش معنوی، مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت، فصلنامه تعلیم و تربیت. وزارت آموزش و پرورش، 24-9 (2)36.
- حسنوند، ب. حسنوندی، ص (1394). تأثیر آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی بر بهبود ارتباط کلامی، فعالیت‌های کلیشه‌ای و مهارت‌های اجتماعی کودکان اوتیستیک، فصلنامه مطالعات پیش‌دبستان و دبستان. دانشگاه علامه طباطبایی، 102-83 (2)1.
- خرمی، ع (1396). اثربخشی برنامه‌ریزی چندبعدی مبتنی بر مطالعات برنامه درسی راهبردی بر رشد مهارت‌های زبانی و هوش تجسم فضایی کودکان دو زبانه پایه اول ابتدایی استان چهارمحال و بختیاری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی.
- خوشبخت، ف (1390). کفایت روان‌سنجی مقیاس رفتار کودکان پیش‌دبستانی در بازی، روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت، 1(3) 49-35.
- رضوی، م. خدامرادی، م (1396). بررسی تأثیر بازی و اسباب‌بازی در رشد اجتماعی کودکان. پنجمین کنفرانس بین‌المللی رویکردهای پژوهشی در علوم انسانی و مدیریت. ایران: تهران.
- صانعی، ع. رئیسون، م (1399). نقش مهارت‌های اجتماعی در پیش‌بینی انسجام روانی و کیفیت زندگی دانش‌آموزان در مدرسه، سلامت روان کودک، 2(7)، 107-97.
- صفری، س (1391). تأثیر برنامه‌ریزی چندبعدی بر مهارت‌های اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی.
- صفری، س. حسنوند، ب. فیاض، ا. بازرگان، س (1394). تأثیر آموزش و پرورش پیش‌دبستانی بر منبای برنامه‌ریزی چندبعدی بر رشد مهارت‌های اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی، فصلنامه روان‌شناسی تربیتی. دانشگاه علامه طباطبایی، 11(37) 138-119.
- فتح الهی، م (1392). تحلیل و بررسی ارزشیابی مبتنی بر دیدگاه الگو و کاربست برنامه‌ریزی چندبعدی در دوره پیش از دبستان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی.
- فتح‌آبادی، ر. رضایی، س. شریفی درآمدی، پ (1399). تدوین بسته آموزشی بازی‌های مشارکتی و بررسی اثربخشی آن
- یوسفی، س (1390). بررسی تأثیر برنامه‌ریزی چندبعدی بر میزان رشد هماهنگی دیداری - حرکتی کودکان دوره آمادگی 5-6 ساله در شهرستان کرج. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته آموزش و پرورش پیش‌دبستانی. دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی علامه طباطبایی.
- اسماعیلی، ل. صیدی نژاد، ع. مسعودنیا، م (1400). تأثیر بازی‌درمانی در بهبود علائم کودکان دارای اختلال طیف اوتیسم و بیش‌فعالی، مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی. دانشگاه سیستان و بلوچستان، 16(61) 81-71.
- اصلانی سجهوردی، ک (1394). بررسی آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی چندبعدی و آموزش‌های مرسوم بر خلاقیت کودکان مراکز پیش‌دبستانی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی.
- افلاکی فرد، ح. نائینی داورانی، ل (1396). اثربخشی بازی‌های نمایشی بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان دختر پایه پنجم ابتدایی شهر اصفهان، فصلنامه علمی پژوهشی علوم اجتماعی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، 11(4) 159-186.
- آقاجانی، ط. جبارف، ر. مصطفی یوف، م (1393). تأثیر بازی بر مهارت‌های اجتماعی کودکان (مورد مطالعه: کودکان مقطع مهد کودک استان تهران)، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، 6(3) 104-97.
- بازرگان، س (1394). کتاب راهنمای مربی زمین ما و آنچه در آن است. تهران: موسسه فرهنگی مدرسه برهان (انتشارات مدرسه). چاپ چهارم.
- بازرگان، س (1387). مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی چندبعدی، ماتریس زندگی. تهران: انتشارات مدرسه. چاپ اول.
- پلومر، د (1391). بازی‌های تقویت مهارت‌های اجتماعی کودکان. ترجمه شهرام واحدی و خلیل اسماعیل و پیروز قادری. تبریز: نشر فروزش. چاپ اول.
- پورمعصوم، ب (1394). بررسی تأثیر برنامه‌ریزی چندبعدی بر شکل‌گیری و ارتقاء سواد زیست‌محیطی کودکان پیش از دبستان استان البرز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی.
- جعفری، ع (1393). تأثیر بازی‌های آموزشی بر رشد اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی، فصلنامه روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه علامه طباطبایی، 9(33) 85-71.

منتظری، م (1399). بررسی رابطه بین مهارت‌های اجتماعی با اعتیاد به اینترنت در بین دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه، مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، 13(52)، 253-266.

مهرجو، م. نخعی، ن. نوروزی، د. نوریان، م (1400). مطالعه الگوها و روش‌های توانمندسازی کودکان دوره پیش‌دبستانی، برای مقابله با آسیب‌های اجتماعی، پژوهش در برنامه‌ریزی درسی. وزارت علوم تحقیقات فناوری، 17(68)، 86-102.

نظافت، س (1396). نقش بازی در رشد مهارت‌های اجتماعی کودکان، همایش ملی پژوهش‌های نوین در علوم رفتاری و مطالعات فرهنگی اجتماعی. مشهد. موسسه آموزش عالی سناباد گلپهار.

نظمی، ر (1392). بررسی تأثیر برنامه‌ریزی چندبعدی بر سواد زیست‌محیطی کودکان پیش‌دبستان تهران در سال تحصیلی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه الزهرا (س).

هدایتی ورکیانی، م. برجعلی، ا. بازرگان، س. مومنی فر، م (1397). اثربخشی فعالیت‌های تربیت‌بندی و موسیقی مبتنی بر دیدگاه مطالعات برنامه درسی راهبردی و برنامه‌ریزی چندبعدی بر کاهش اضطراب کودکان پیش‌دبستانی، فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران. انجمن مطالعات برنامه درسی ایران، 12(51)، 145-168.

یاسمی، ص. کیان، م. گرامی پور، م (1394). مقایسه مهارت‌های اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی 4 تا 5 سال شهرستان ایوان غرب، فصلنامه مطالعات پیش‌دبستان و دبستان. دانشگاه علامه طباطبائی، 1(2)، 103-120.

بر مهارت‌های اجتماعی کودکان با اختلال طیف اوتیسم، دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی، وزارت علوم تحقیقات فناوری، 20(82)، 121-130.

کردی، ح. ذوقی گنج علی‌خانی، ف (1393). تأثیر برنامه آموزشی بازی - محور رویا بر رشد مهارت‌های حرکتی کودکان 3 تا 6 سال. فصلنامه تعلیم و تربیت. پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، 35(4)، 31-49.

کرمی، ج. شفیعی، ب. حیدری شرف، پ (1394). اثربخشی بازی‌درمانی گروهی شناختی - رفتاری در اصلاح سازش‌نیافتگی اجتماعی دانش‌آموزان دختر کم‌توان ذهنی. تعلیم و تربیت استثنایی، سازمان آموزش و پرورش استثنایی، 15(3)، 21-30.

گل محمدنژاد، غ. یکانی زاد، ا (1396). مقایسه مهارت‌های روانی حرکتی و سازش‌یافتگی اجتماعی در دانش‌آموزان پیش‌دبستانی رفته و نرفته، فصلنامه سلامت روانی کودک، 1(14)، 78-87.

محمدی، ن (1393). بررسی تطبیقی تجسم فضایی در دانش‌آموزان اول ابتدایی که بر اساس برنامه‌ریزی چندبعدی دیده‌اند با گروهی که این آموزش را ندیده‌اند. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی.

محمودی میمند، ف (1396). تأثیر بازی‌درمانی با رویکرد اکسلاین بر رشد اجتماعی کودکان مبتلا به ناشنوایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی دانشگاه آزاد مرودشت.

مرادی کاونانی، مژگان (1400). اثربخشی بازی‌درمانی بر بهبود رشد اجتماعی و کاهش مشکلات رفتاری کودکان پیش‌دبستانی، مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی. دانشگاه سیستان و بلوچستان، 17(1)، 678-689.

Cimen, N. & Kocyigit, S. (2010). A Study on the achievement level of Social Skills Objectives and outcomes in the Preschool Curriculum For Six-years- olds-journal.

Dennis, L. Stockall, N. (2014). Using Play to Build the Social Competence of Young Children with Language Delays: Practical Guidelines for Teachers. Faculty Publications. School of Teacher Education. 1-17.

Hall, G. E., & DiPerna, J. C. (2017). Childhood social skills as predictors of middle school

academic adjustment. The Journal of Early Adolescence, 37(6), 825-851.

Hoshina A, Horie R, Giannopulu I, Sugaya M. (2017). Digital game therapy focuses on enhancing children's attention and social skills. Procedia Computer Science. 112:1570-9. [DOI:10. 1016/j. procs. 2017. 08. 104].

Kursat, C. & CigdemUz. (2015). Social Interactions and Games, C. Uz& K. Cagiltay Digital Education Review -N 27,124-138. <http://greav.ub.edu/der/>.

- Melissa E. DeRosier and James M. (2019). Hall of Heroes: A Digital Game for Social Skills Training with Young Adolescents, *International Journal of Computer Games Technology*, 1-12. Article ID 6981698.
- Mora L, & Sebille K, & Neill L. (2018). An evaluation of play therapy for children and young people with intellectual disabilities. *Research and Practice in Intellectual and Developmental Disabilities* 1-14. [DOI:10.1080/23297018.2018.1442739].
- Sajjad, Sh. (2015). *Effective Teaching Methods at Higher Education Level*. Department of special education University of Karachi Pakistan.
- Tran TD, Biggs B-A, Tran T, Simpson JA, de Mello MC, Hanieh S, et al. (2014). The impact of school play on children's social development in rural Vietnam. *Journal of affective disorders* 160:104-12. ABSTRACT/FREE Full Text.
- Wibrowski, C. R., Matthews, W. K., & Kitsantas, A. (2017). The role of a skills learning support program on first-generation college students' self-regulation, motivation, and academic achievement: A longitudinal study. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, 19(3), 317-332.

